

Trè-tri-trè. Notes sobre l'acompanyament musical de les darreres representacions del Ball d'en Serrallonga de Mataró

Rafel Mitjans Berga
Teresa Soler Llobet

Introducció-resum

En el llibre *¿Qui sou vós, que no us conec? Mataró, 1923. El Ball d'en Serrallonga de Baix a Mar*¹ es va publicar el que, el 1991, s'havia pogut recollir del record oral de les darreres representacions mataronines del Ball d'en Serrallonga i de la documentació accessible aleshores. Ara, després del documentat estudi de Garrich *et alii* (2004), queda poc per dir sobre els textos i els desenvolupaments coreogràfics d'aquestes representacions de teatre popular. La nostra comunicació tracta de l'acompanyament musical de les darreres representacions del Ball a Mataró, a partir de fonts que el 1991 no eren a l'abast.

Cronologia i documentació del Ball d'en Serrallonga de Mataró

Pel que sembla, Joan Amades s'havia interessat pel Ball d'en Serrallonga de Mataró des que va saber de la seva reposició per una colla de pescadors del Cafè de Mar el 1923. Ell no va veure aquesta representació, però tenia un corresponsal a Mataró, Josep Soler, que vivia a la Muralla de Sant Llorenç i que, almenys a partir d'aleshores, l'avisava quan havia de sortir el ball. Amades ve a Mataró en missió per a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (OCPC) el 1928 i el 1929, però és probable que s'hi arribés pel seu compte en alguna altra ocasió. La major part del material recollit a Mataró sobre el Ball per Joan Amades va quedar inèdita fins als ben darrers anys del segle XX.² A la ressenya de l'«Excursió a Mataró» de 1929 escriu: «el músic [del Ball] sol ser un flubioler o grallaire, el qual fa una tocada entre parlament i parlament».³ En això i en alguna altra cosa, creiem que Amades s'equivocava. Una petita cronologia pot ajudar a argumentar-ho:

¹ Fàbregas / Fradera / Mitjans 1991.

² Amades 1999.

³ *Materials* VIII, p. 218.

1923, febrer, carnaval

Un col·lectiu de pescadors de Mataró parroquians del Cafè de Mar munten el Ball d'en Serrallonga, que feia uns «tres llustres» que no sortia a la nostra ciutat. El textos recitats haurien estat recollits per Vicenç Espàrrrech Fugassot (Mataró, 1888-1942) en l'anomenada *Llibreta de ca l'Espàrrrech*, perduda.⁴

La representació va sortir acompanyada per «un timbaler de per 'munt»: en els anys de 1980 la gent de Mar no recordava que s'hi hagués tocat el flabiol, però l'home assenyalat com a «timbaler» a les fotografies s'assembla a Salvador Vives Cabot (Mataró, 1862-1930), flabiolaire, graller i timbaler, cap de la cobla de flabiolaires anomenada dels Cabots.⁵

1927, 10 de febrer, carnaval

Hi ha una colla que torna a fer el Ball d'en Serrallonga. No n'hem trobat cap notícia a la premsa del moment. Potser va ser una iniciativa que no va sortir gaire del veïnat o que, simplement, no encaixava en les que es consideraven activitats dignes del paper imprès.⁶

Els promotors i bona parts dels intervinents en aquesta representació eren del veïnat del carrer Vermell (cafès dels Toreros, de can Pet-i-Porró, i un dels de la plaça de Cuba). Els versos no eren els mateixos que els dels de 1923 ni el vestuari tan ric, però la representació es va fer amb molta propietat, de manera que els records de totes dues representacions es barrejaven en la memòria d'alguns dels testimonis recollits per Fàbregas, Fradera i Mitjans (1991).

D'aquesta representació, se sap que es va acompanyar amb flabiol i timbal, però no res de la mena de formació musical.⁷ Joan Amades, personalment o, més aviat, a través del seu corresponsal, en pogué recollir els noms dels personatges i, almenys, alguns dels versos. Les fotografies conservades pel Centre Excursionista de Catalunya corresponen a aquesta ocasió;⁸ a part que la de grup està datada, a la casa Patuel hi van reconèixer el vestuari: com els pescadors de 1923, l'havien llogat allí, a diferència del grup de 1929; probablement van llogar-hi també l'anomenat *Llibre de can Patuel*.⁹

⁴ Procedent també de ca l'Espàrrrech, el Museu-Arxiu de Santa Maria custodia actualment l'àlbum que conté l'anomenat «Document Espàrrrech» (Fàbregas / Fradera / Mitjans 1991: 13-14).

⁵ Fora de Mataró i en formació de gralles, se'ls coneixia per *les Gralles de Mataró*.

⁶ De la representació de 1923 se n'havia fet ressò només *El pensament marià de la Costa de Llevant*. La gent de Mar, en els anys de 1980, creia que fou «perquè en Parés, el director [Joan-Baptista Parés Torner], era del veïnat», però en Parés havia mort el 1920; més aviat, es degué incloure la notícia en el marc dels criteris editorials de la segona època de la publicació, en què volgué «prendre el caràcter de periòdic informatiu», com explica Costa (1981).

⁷ ¿Un músic de flabiol i bombo? ¿Un flabiolaire a dues mans amb un timbaler? ¿Un músic que alternava el flabiol amb el redoblant a dues mans?

⁸ No sabem qui les va fer, però sembla que l'esmentat Josep Soler era soci del CEC.

⁹ Sembla que es tractava d'un manuscrit molt vell, amb el text sencer d'un ball d'en Serrallonga, que cap a 1985 ja portava molts anys extraviat.

1927, 6 de març

Els flabiolaires de la Colla del Ros, la cobla de Santa Agnès de Malanyanes, toquen un Ball d'en Serrallonga de Mataró per a l'OCPC.¹⁰ No és estrany: potser en representacions d'abans de 1908 el Ball, l'acompanyava una cobla de flabiolaires, i el Ros de Santa Agnès havia estat anys tocant amb els Cabots de Mataró. Aquesta melodia és la que actualment es considera, via *Costumari*,¹¹ el Ball d'en Serrallonga de Mataró.

[1927, 25 de març

L'OCPC recull de la cobla de flabiolaires dels Formigues de Llinars un Ball d'en Serrallonga de Cànoves prou diferent del que els havien tocat a Santa Agnès.]

1928, 5 de febrer

Salvador Vives toca per a l'OCPC una tonada del Ball d'en Serrallonga,¹² molt més propera al *Trè-tri-trè* que recordaven la gent de Mar i els veïns del carrer Vermell que no la recollida de la Colla del Ros.

Hi ha una certa semblança entre la música recollida per Amades i Tomàs a Salvador Vives i la versió «de Cànoves» que els havien tocat els de la Colla del Ros. Potser és per això que s'ha parlat de dependències mútues entre les versions del Ball de Cànoves i de Mataró; però vistos els pocs versos que s'han conservat de la versió d'aquell poble¹³ i la música recollida a la cobla dels Formigues de Llinars, no ens sembla el cas, almenys en les seves darreres representacions.

1929, 10 de febrer

En Soler ha avisat l'Amades que hi haurà Ball d'en Serrallonga. El folklorista ve a Mataró per prendre'n fotografies i troba que, aquella vegada, l'ha muntat una colla de perdularis¹⁴ els quals, entre altres misèries,

no portaven música, que sol ser un flabioler o grallaire, el qual fa una tocada entre parlament i parlament [...] No duïen músics perquè els pocs que varen trobar disposats a acompanyar-los els demanaven vint-i-cinc pessetes diàries, suma que no podien pagar.¹⁵

¹⁰ *Materials* VIII, p. 140. Apareix amb aquest nom al recull, potser per distingir-lo d'un *Ball d'en Serrallonga de Cànoves*, que també toquen.

¹¹ *Costumari* IV, p. 633.

¹² *Materials* VIII, p. 271.

¹³ Recollits per Tomàs Balvey Bas arran de la representació que se'n féu a Cardedeu el 1924. És ben possible que la música recollida als Formigues, un mica atípica, correspongui també a la represa del Ball a Cànoves en els anys de 1920.

¹⁴ Tant, que el periòdic *Mataró* va publicar que l'havien organitzat una colla de pescadors, i de seguida va haver de treure una rectificació assegurant que cap dels que hi havien intervingut no era ni havia estat mai pescador. (*Mataró*, núm. 1.704, 11-2-1929, p. 2, i núm. 1.707, 15-2-1929, p. 2).

¹⁵ *Materials* VIII, p. 218.

Pel que sembla, els organitzadors eren alguns dels que havien intervingut en el Ball de 1927, però en aquesta ocasió de cara a màxim guany i a mínima despesa. *La Unión*, òrgan local de la Unión Patriótica, aprecia i agraeix l'actuació del Ball davant de la seva seu,¹⁶ i aquest és l'únic esment que se'n troba a la premsa del moment

1930

L'Ajuntament de Mataró paga 50 pessetes per «baile de Serrallonga»¹⁷ a Lluís Batlle, la mateixa persona que en cobrava els jornals dels portants dels gegants i nans.¹⁸ De moment, no hem trobat cap altre document de quan o de per què es representés el Ball; Fàbregas, Fradera i Mitjans (1991: 87) van recollir que, segons Joan Amades, hauria sortit per Santes, i que els havien contat que en aquesta representació hi hagué «un pet de raons tan gros que el Ball no va tornar a sortir».

1933

Gent del cafè l'Estrella, de les Cooperatives (al davant del Bosque, c/ Meléndez 11-13) vol tornar a fer el Ball i manlleua la *Llibreta* de Vicenç Espàrrrech, el text de la representació de 1923; la *Llibreta* no va tornar a ca l'Espàrrrech. No se sap si es va arribar a fer; a la premsa del moment no hem sabut trobar-n'hi cap al·lusió.

En algun moment d'aquests anys, probablement abans de la Guerra Civil

Sembla que hi va haver alguna altra representació del Ball, potser informal, a càrrec de gent de Mar del Garo de Garbí (d'on procedirien els parlaments recollits per Andreu Sala i Joan-Baptista Parés¹⁹) i, potser, encara d'algun altre col·lectiu. En tot cas, en els anys de 1980 els testimonis de Mar barrejaven els records de la representació de 1923 amb els d'alguna altra que no hem aconseguit situar.

Les músiques del Ball d'en Serrallonga de Mataró

A *¿Qui sou vós, que no us conec?*, s'hi van reproduir les notacions de totes les tonades conegudes aleshores del Ball de Mataró:

La més antiga correspon als records recollits per Aureli Capmany el 1944, d'un exalumne de Valldemia de cap a 1878. Hi havia també les del que van cantar testimonis presencials de les representacions de 1923 i 1927.

¹⁶ *La Unión*, 16-II-1929, p. 4.

¹⁷ ACM-Mataró: AC4086-03, p. 94, assentament 9.227.

¹⁸ Almenys en la representació de 1927 és segur que hi havia algun geganter entre els participants.

¹⁹ El «Document Parés» reproduït a Fàbregas / Fradera / Mitjans 1991: 45.

Miquel Rovira Castellà (1920-2016) havia posat en solfa el seu record de les tonades de les representacions del Ball que havia presenciats i, sobretot, del que havia sentit a cantar sempre a Baix a Mar.

I, és clar, la versió recollida al *Costumari* de Joan Amades, que ara sabem procedent dels flabiolaires de la Colla del Ros de Santa Agnès i notada pel mestre Joan Tomàs.

Hi havia, igualment, la melodia de la cançó de l'Estudiant, notada per Teresa Soler.

—o—

Des que, a partir de 1992-1993, van començar a ser accessibles els Materials de l'OCPC, vam saber del recull fet al flabiolaire mataroní Salvador Vives Cabot el 1928 per Joan Tomàs i Joan Amades, i que hi havia tocat un Ball d'en Serrallonga.

Més tard, la publicació per Rosa Mas i Joan Menchón dels materials reunits per Joan Amades sobre el Ball, va fer conèixer una partitura que hi apareix amb el títol *Serrallonga. Mataró*, de la qual es desconeix l'origen (Amades 1999: 93).

—o—

Amb els materials disponibles, el 1991 ja es va veure que la música més completa del Ball tenia dos motius, però que els testimonis en recordaven només el primer, el *Trè-tri-trè*. També perquè, a diferència del Ball, aquesta part de la melodia perdurà fins als anys de 1950 com a cantarella infantil per saltar a corda o comptar qui para.

Ara, comparant les set melodies atribuïdes a Mataró que ens han arribat amb les d'altres indrets de Catalunya, podem aventurar unes suposicions més fonamentades:

—Hi ha massa paral·lelismes melòdics i rítmics entre les versions del Ball de llocs massa allunyats per poder ser atribuïdes a la mobilitat dels músics, i que semblen evocar un substrat, si no un origen, comú a totes elles. Uns paral·lelismes compartits, també, amb un nombre de balls de bastons de l'oest del Llobregat (l'Arboç, Vilafranca, Gelida, etcètera).

—Aquest substrat musical comú suposem que podria ser algun gènere de ball de temps pretèrits, com ara una alemanda o una gavota del XVIII, o una contradansa.²⁰ En tot cas, amb adaptacions de la tonada a uns usos que ja no eren els originals d'aquell gènere.

²⁰ Gèneres de ball encara de moda durant tot el segle XIX i part del XX, organitzats en tandes i suites com els rigodons o els llancers. (Valoració i notícies que agraïm a Carles Mas Garcia.)

—Les diferències entre les diverses tonades atribuïdes a Mataró tenen a veure amb les ornamentacions que hi fessin els flabiolaires en cada moment, però, en essència, la peça és la mateixa; vegeu la comparativa de partitures al final d'aquest escrit. I ens sembla ben lògic que la versió més propera al *Trè-tri-trè* que recordaven els testimonis de FÀBREGAS / FRADERA / MITJANS (1991) fos la d'en Salvador Vives Cabot.

Joan Amades i l'acompanyament instrumental del Ball a Mataró

En resum, sobre el Ball d'en Serrallonga de Mataró, el 1928 Joan Amades ha aconseguit noms de personatges i versos, té músiques i sap qui les podia haver tocat, però li falten fotografies. Quan el 1929 ve a fer-les, se sorprèn de l'absència de músics i fabrica una explicació per a la ressenya que ha d'adreçar a l'OCPC.²¹ Els seus interlocutors de 1929 li devien dir que això ho tocava en Cabot, o que havien demanat preu a alguna cobla del Vallès. Amades sap que en Cabot havia tocat la gralla i que la tocaven els Formigues i, a partir d'això, es fa la idea que el Ball d'en Serrallonga de Mataró s'acompanyava o amb flabiol o amb gralla.

Certament, en Cabot hauria pogut tocar manta vegada el Ball d'en Serrallonga a Mataró entre 1880 i 1908, perquè les representacions semblen haver estat prou freqüents; però creiem que aleshores encara no havia descobert la gralla.²² Com hem exposat, de 1908 endavant, només es té notícia de les representacions de 1923, 1927, 1929, 1930, d'alguna altra sense data coneguda, la possible de 1933 i la paròdia de 1954; la de 1927, l'única amb acompanyament musical melòdic conegut, va anar amb flabiol i timbal. A part, no sols no s'ha guardat record que mai s'hagués interpretat res amb gralla a Mataró, sinó que els Cabots en formació de gralles (i la mateixa cobla de flabiolaires) havien desaparegut ben abans de 1927.

Després de 1979

En tot cas, i en això consisteix la tradició popular, els Grallers de Mataró (1979-2019) van tornar a fer sonar la partitura del *Costumari*, que després va ser inclosa al primer mètode de gralla;²³ des d'aleshores l'ha tocada i la toca molta gent de molts de llocs. Paral·lelament, a Mataró s'ha considerat durant molt de temps que aquesta peça era l'única *música tradicional de Mataró* coneguda, i

²¹ La data «1925» que es troba sovint a Amades 1999 s'ha d'interpretar com a fictícia: Amades, en preparar les seves edicions de passada la Guerra Civil, avantdata algunes de les seves recerques, potser en l'intent d'esquivar reclamacions de l'OCPC.

²² Mitjans / Soler 2021: *passim*.

²³ Roig / Arnella 1982: 72.

forma part del repertori de tots els grallers, flabiolaires i músics folk de la ciutat. Darrerament, el Ball de gitanes de Mataró la balla coreografiada com a patatuf.

Ball d'en Serrallonga Mataró part I

Musical score for Part I of the Ball d'en Serrallonga Mataró. The score is written for seven staves, each representing a different musician. The staves are labeled on the left: Cabot 1, Santa Agnès 2, Amades 3, Arxiu Capmany 4, Miquel Rovira 5, Francesca Sauleda 6, and Baptista Bonany 7. The music is in 2/4 time and features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The score is presented in a single system with a repeat sign at the end.

Ball d'en Serrallonga Mataró part II

Musical score for Part II of the Ball d'en Serrallonga Mataró. The score is written for seven staves, each representing a different musician. The staves are labeled on the left: Cabot 1, Santa Agnès 2, Amades 3, Arxiu Capmany 4, Miquel Rovira 5, Francesca Sauleda 6, and Baptista Bonany 7. The music is in 2/4 time and features various rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The score is presented in a single system with a repeat sign at the end.

Comparativa de les set versions de la tonada del Ball d'en Serrallonga de Mataró.

BIBLIOGRAFIA

- ACM-Mataró: Arxiu Comarcal de Maresme, fons de l'Ajuntament de Mataró.
- AMADES (1999): Joan Amades, *El ball de Serrallonga. Edició a cura de Rosa Mas i Joan Menchón*. Tarragona, El Mèdol.
- COSTA OLLER, FRANCESC (1981): *La premsa a Mataró, 1820-1980*. Mataró: Caixa d'Estalvis Laietana.
- COSTUMARI (1953): Joan Amades, *Costumari Català-el curs de l'any*. Vol. IV. [Consultat en l'edició facsímil de l'editorial Salvat, Barcelona, 1984.]
- FÀBREGAS / FRADERA / MITJANS (1991): Josep Fàbregas Navarro / Joan Fradera Bosch / Rafel Mitjans Berga, *Qui sou vós, que no us conec? Mataró, 1923. El ball d'en Serrallonga de Baix a Mar*. Mataró: Els Garrofers ACP.
- GARRICH ET ALII (2004): Montserrat Garrich / Lenke Kovács / Francesc Massip / Xavier Torres, *Serrallonga, Déu vos guard. Història, cultura i tradició del bandoler Joan Sala, àlies Serrallonga. El ball parlat de Perafita*. Prats de Lluçanès / Perafita, Centre d'Estudis del Lluçanès / Ajuntament de Perafita.
- MATERIALS: Joan Amades / Joan Tomàs, «Dia 6 de març de 1927. Excursió a Santa Agnès de Malanyanes»; «Dia 25 de març de 1927. Excursió a Llinars»; «Dia 5 de febrer de 1928. Excursió a Mataró»; «Dia 10 de febrer de 1929. Excursió a Mataró», dins Josep Massot i Muntaner (cur.), *Obra del Cançonero Popular de Catalunya. Materials*, vol. VIII: *Memòries de missions de recerca per Joan Just-Josep Roma; Joan Amades; Baltasar Samper*. Barcelona: Edicions de l'Abadia de Montserrat, 1998.
- MITJANS / SOLER (2021): Rafel Mitjans / Teresa Soler, *Les cobles de flabiolaires a dues mans. 1860-1960: un segle de músiques populars del Maresme i el Vallès*. Mataró: Els Garrofers ACP.
- ROIG / ARNELLA (1982): Paquita Roig / Jaume Arnella, *Mètode de gralla*. Vilanova i la Geltrú: Palmerar.